

Kaj Munk og modstand

Læseplan:

- 2.g gymnasiet, Dansk A
- "tekster fra 1900-tallet, herunder realistiske og modernistiske tekster (...)
mindst fem værker inden for kategorierne roman, drama, novellesamling, digtsamling og
ræsonnerende prosa. Værkerne skal have en historisk og genremæssig spredning"

Tema:

- Kaj Munk og modstand (2. verdenskrig)

Mål:

- Viden om Kaj Munks forfatterskab
- Kendskab til Kaj Munks forhold til 2. verdenskrig og nazismen
- Elementær viden om et dramas opbygning og indhold (Niels Ebbesen) Eller kendskab til
digtanalyse
- Større kendskab til Kaj Munks betydning for Danmark og modstandskampen

Elevforudsætninger/trin:

- Kendskab til digtanalyse og generel tekstanalyse (analyse af dramatik i tilfælde af Niels Ebbesen
bliver inddraget)
- Viden om 2. verdenskrig og Danmarks placering i denne
- Elementært kendskab til modstandslitteratur

Undervisningsindhold:

- Vedhæftet dokument med uddrag fra dramaet *Niels Ebbesen*.

Digte:

- "Vort danske kald" (1943), "Danmark, vort Liv" (1943), "Mester med den tunge tornekroner"
(1921) (1943)

Undervisningens tilrettelæggelse:

- Underviseren laver et oplæg eller forløb om 2. verdenskrig og hvordan den er relevant indenfor
danskfaget → dette leder hen til Kaj Munk

Oplæg om 2. verdenskrig (1940-1945)¹

- Der var tale om en samarbejdspolitik med den tyske regering, da regeringen fastsatte at det var vigtigt at forhindre en tysk overtagelse af den danske stat og dennes institutioner. Man ville bevare kongehuset, en selvstændig regering og den udøvende magt, Rigsdagen samt politi og domstole på danske hænder. Den konkrete trussel, som danske beslutningstagere frygtede, var, at besættelsesmagten ville indsætte en dansk nazistisk marionetregering eller et rent tysk militærstyre. Bevarelsen af institutionernes uafhængighed af Tyskland anså man for at have selvstændig værdi, men først og fremmest hængede man om dem, fordi man – uden tvivl med rette – anså dem for at være en beskyttelse af det danske samfund og den danske befolkning, såvel materielt som åndeligt og ideologisk.
- Den danske regering, Rigsdag og konge ophørte med at fungere den 29. august 1943, hvor omfattende sabotageaktivitet samt uro i flere større byer med protester og strejker vendt mod den tyske besættelsesmagt blev mødt af et tysk krav om dansk indgriben. Regeringen sagde nej og ophørte med at fungere resten af besættelsestiden.
- Der har fra krigens afslutning og op til i dag været meget diskussion om hvorvidt den danske regering handlede korrekt under 2. verdenskrig. Det er dog svært at nå frem til en egentlig konklusion.
- Litterært set var der mange der var både for og imod nazismen og besættelsen af Danmark. Kaj Munk kan gå for værende i begge lejre, da han først var fascineret af Hitler som en meget stærk leder, men sidenhen tog stærk afstand fra ham specielt med henblik på jødeforfølgelsen. Senere blev han som sagt en væsentlig bestanddel af den litterære modstand mod nazismen, i det han åbenlyst stillede kritiske spørgsmål opfodrede til modstand. Af andre kulturpersonligheder der var imod nazismen, kan nævnes Martin A. Hansen og Keld Abell.
- Det er væsentligt at hive fat i litteraturen på den tid, da det kan sige nogen om den nationale og kulturelle stemning blandt folket under 2. verdenskrig.

Eleverne skal eventuelt selv lave søgning omkring Kaj Munk – ellers giver læreren et kort oplæg om dette også. Eleverne er blevet bedt om at læse det udleverede materiale eller udsnit af det.

- Oplæg om Kaj Munk
- Kaj Munk, 13.1.1898-4.1.1944,
- Præst i Vedersø og
- Forfatter, samfundsdebattør og dramatiker

- Politisk var Munk ikke for demokrati og folkestyre, da han anså det for at være svage styreformere. Dette resulterede i en beundring for Adolf Hitler og Benito Mussolini og de stærke ledere de var. Dog tog han stærk afstand fra nazismens jødeforfølgelse og dermed også Hitler, hvilket resulterede i hans modstandslitteratur, hvor i blandt der kan nævnes dramaerne: *Han*

---

¹ (Oplægget bygger primært på artiklen "Forhandlings- og samarbejdspolitikken under besættelsen, 1940-1945" fra websiden www.danmarkshistorien.dk)

sidder ved Smeltediglen (1938) og *Niels Ebbesen* (1940-42) men også adskillige digtsamlinger og prædikener. Hans ophøjelse af den stærke leder forplantede sig herhjemme i en stærk og tro støtte til kongehuset og Kong Christian d. 10.

- Hvis man skal sammenfatte Kaj Munks forfatterskab i nogle hovedtemaer, er det nærliggende at bruge det gamle ordsprog: "*Gud, Konge og Fædreland*". Det er i høj grad disse emner, der ligger bag hans værker og tematikker, og det nationale blev hans kendetegn. Hvilket da også tydeligt ses i *Niels Ebbesen* og flere af hans digte. Han havde desuden en stor forkærlighed for Norden, hvad han da også mente, skulle forenes og derved stå stærkere.
- Kaj Munk betød meget for sin tid i det han netop var en folkets mand, der havde ordet i sin magt, og forstod at tale til den jævne mand både i form af sit præsteembede men også i sine dramaer, der ofte var folkelige i tonen.
- Under besættelsen faldt en del af hans udgivelser ind under censuren, hvorved det blev ulovligt at sælge og købe nogle af hans værker – dramaet *Niels Ebbesen*, digtsamlingen *Den skæbne ej til os* (der dog blev udgivet illegalt) og *Tre prædikener*. Hans kritik imod Hitler fortsatte han dog med på trods af censuren, dette i form af sine prædikener og foredrag rundt om i landet. Denne modstandskamp resulterede i hans død d. 4.1.1944, hvor en tysk likvideringsgruppe (Petergruppen) hentede ham i sit hjem i Vedersø præstegård, og kørte ham til Hørbylundebakke ved Silkeborg og skød ham.
- Efterfølgende blev hans død af nogle tolket som et martyrium, hvilket slog ham fast som en central del af den danske modstandskamp.

Klasse undervisning om dramaet *Niels Ebbesen*, med fokus på de linjer der kan trækkes mellem den situation dramaet beskriver og den situation Danmark befandt sig i, da stykket blev udgivet i 1942. Diskussion om hvorfor *Niels Ebbesen* blev forbudt af myndighederne.

Klassisk gennemgang af dramaet som genre, med fokus på sprog og de linjer der kan trækkes til folkevisen. Eleverne bedes vælge deres foretrukne digt og inddeles derefter i gruppearbejde efter dette. De skal fokusere på sproget og det stilistiske og hvordan det understreger indholdet. Hvad mener Kaj Munk i sine digte?

Opsamling på Kaj Munk som fremtrædende indenfor modstandslitteratur, hvorfor kostede det ham livet?

I tilfælde af tværfaglige forløb:

Samfundsfag og/eller historie:

- Fokus på Danmark under 2. verdenskrig og hvordan regeringen forholdt sig til at blive besat.

Undervisningsmateriale til projekt om Kaj Munk og modstand

Niels Ebbesen - light

Værkinformationer

Skriveår:

1940-1942

Udgivelsesår:

1942

Kilde:

Munk, Kaj. 1942. *Niels Ebbesen: Skuespil i 5 Akter*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Indledning:

Dette folkelige skuespil er et af Munks allermest kendte, og under besættelsen blev Niels Ebbesen ligefrem symbol på den danske modstandskamp. Munks oprindelige version er fra juni 1940, altså blot få måneder efter at Tyskland havde besat Danmark. Dengang hed skuespillet *Se, det lysner*, og allerede fra efteråret 1940 rejste Munk rundt omkring i landet og læste op af sit manuskript, mens han stadig arbejdede på at forbedre det. Det blev til yderligere et par omskrivninger, inden det endelig lå færdig til den planlagte udgivelse på selve toårsdagen for besættelsen d. 9. april 1942.

Skuespillet omhandler Danmarks befrielse fra den holstenske Grev Gerhard ved Niels Ebbesens helledåd i Randers i 1340, men der var dog ingen tvivl om, at den tyske besættelsesmagt ikke ville tolerere denne åbenlyse kritik og indirekte opfordring til aktiv modstand. Derfor udsendte de danske boghandlere på forhånd bogen til deres faste abonnenter og lod den sælge i butikken uden foromtale allerede fra d. 8. april 1942, hvilket betød, at skønt bogen øjeblikkelig blev beslaglagt på den officielle udgivelsesdag, så var der allerede en hel del eksemplarer af *Niels Ebbesen* i omløb – og disse fik nærmest kultstatus. Skuespillet fik urpremiere på Svenska dramatikers studio d. 14. september 1943, og først efter befrielsen opførtes *Niels Ebbesen* på dansk grund, på Det kgl. Teater d. 1. september 1945.

Sproget og stilen er forholdsvis alvorlig og lavmælt sammenlignet med andre af Munks skuespil. Dog skaber den farverige og skiftevis fabulerende og veltalende karakter Fader Lorents afveksling, sådan at teksten alligevel ikke bliver tungsindig. Et af Munks forlæg har været den

kendte folkevise om Niels Ebbesen, der foreligger i flere versioner, og det kan ikke nægtes af noget af folkevisens atmosfære har sat sit præg på skuespillet. Munk har endvidere bestræbt sig på at skabe en idyllisk og folkelig stemning i de første akter, bl.a. med flere indlagte sange og muntre dialoger, for derefter at mørkne tonen og stemningen langsomt, fordi fjenden er ankommet. Efter kulminationen i 4. akt vender lyset dog atter tilbage.

I virkeligheden skulle der dog gå mere end tre år, inden befrielsen kom, og Munk kom ikke selv til at opleve lysets tilbagevenden, som han så inderligt havde ønsket for Danmark.

Uddrag fra *Niels Ebbesen*

Vi starter et stykke henne i første akt.

(103)

FADER LORENTS (ind med en So, som han prøver at komme op at ride paa): Stands, min Hest, prr, holdt, stands i alle Djævels Navn, stands, saa, saa, saa, Fars lille Kælegris, go'e Laskebasse, søde Bævrepatte, stands, du Danmarks hellige Dyr, vort Folks Symbol, al Forædtheds levende Monument, du Frugtbarhedens Inkarnation, evig fungerende Moderskød, Kvindelighedens Triumf, sidder jeg her? hvor er Stigbøjlen henne? hjælp, aah — — nu er jeg ovenpaa, jeg faldt af. Gud Almægtige gjorde et Mirakel, det var en Hest, jeg kom ridende paa, men han omskabte den til et Svin. Alt for at ære mig. Kristus red ind i Jerusalem paa et Asen, saa kan jeg vel komme til Nørreris paa en So.

(104)

NIELS EBBESEN: Min Hustru er til Stede, Fader Lorents.

(105)

LORENTS: Fru Gertrud, om Forladelse, jeg saa ikke — — jeg beder meget om Forladelse, beder meget om Forladelse, beder meget stærkt om Forladelse, altsaa om Forladelse, ikke sandt? — Naa, ikke! nej! — Mit Ærinde her til Gaarden paa denne velsignede Herrens Dag — — —

106)

FRU GERTRUD: Jert Ærinde, Fader Lorents, er først og fremmest at følge mig ind til et Gæsteværelse med en Seng med frisk Halm.

(107)

LORENTS: Om Forladelse, Fru Gertrud, men i Seng her midt paa Natten, hvad skulde jeg egentlig det for?

(108)

FRU GERTRUD: Det skal I, for at I kan sove Jer Rus ud. Kom saa! (Ud.)

(109)

LORENTS: Med al Respekt for Jeres Fru Niels, Hr. Gertrud — jeg gaar ikke i Seng sammen med Hønsene. Saa skal det da være en ganske bestemt Slags Høns. I det mindste skal I give mig en — en — en Ølbimpel [21] med. "Det var sig Ridder Niels Bugge" ... ved I ... har I hørt, hvad jeg sagde til Buggen, da han vilde stange Grev Gerhard [22] (Gud velsigne ham evigt i Helvede!)? "Krig!" sagde jeg, "javel, Bugge, den er jeg med paa. En meget praktisk Ting. Byerne bliver brændt af, saa bygger vi nogen ny. Folk bliver slaaet ihjel, saa laver vi nogen ny. I leverer Tømmer til Byerne, og jeg skal — hahahahaha." Men Buggen, han ikke saa meget som skilte sin smalle Mund.

(110)

NIELS EBBESEN: Maa jeg være fri for mere Fuldemandssnak.

(111)

LORENTS: Jamen jeg ser paa Greven som I. Han er en dygtig Mand, han ved, hvad han vil. Det er ikke alle, man kan sige det om. Og han gennemfører det. Det er bestemt en Mand for os. At han saa ligner den Skinbarlige [23] bagi i Ansigtet ...

(112)

EN MAND (er traadt ind bag dem): Hvem er det, Han taler om?

(113)

LORENTS (snurrer rundt, tager sig til Struben): Hvem vi talte om? det var nærmest om ingen. Ikke sandt, Hr. Niels? vi saa paa Udsigten. Saadan en smuk Aften. Jeg fortalte en Historie om Fanden i en Nød, der kom ind i en Smedie — kender I den?

(114)

MANDEN: Selvom jeg ikke gjorde, vilde jeg ikke høre den af Jer.

(115)

LORENTS: Det var ikke Greven, vi talte om — hvis I da er Grevens Mand. Jeg har intet imod Greven. Jeg er en gejstlig Mand. Om dette her er Danmark eller Holsten, hvad rager det mig — jeg hører til i Guds Rige.

(116)

MANDEN: Jeg skal klage til Biskoppen [24] over Jer.

(117)

LORENTS: Go'e Herre, er I Grevens Ven — Greven er en Mand, jeg har Agtelse for. Jeg har haft den Lykke at prædike for ham engang...

(118)

NIELS EBBESEN: Den Seng, som min Kone talte om...

(119)

LORENTS: Ja, den trænger jeg til. Det er rigtig nok. Jeg byder mine Herrer en god Nat, en meget god Nat, en god Nat. (Ud.)

(120)

NIELS EBBESEN: Ah, det Skrog! Bunden er god nok paa ham. Men der ligger for meget Øl oven over den. — Hør nu her, Svoger, velkommen hertil og nok engang: velkommen, du! Jeg sagde forleden Morgen til Gertrud: "Ove Haase [25] glemmer vel ikke, for alt det, han har at staa i, at du er hans eneste Søster?" Kom nu med hjem! for nu skal her slagtes Fjerkræ. Hvad er det, du staar og stirrer paa?

(121)

OVE HAASE: Hvad er det der?

(122)

NIELS EBBESEN: Ja, er det ikke storartet! det har Ruth ridset op lige paa en Studs. Bare med en Stump Kul. Og Pigebarnet har aldrig lært noget. Jeg regner ellers ikke med, at nogen af os har særlige Anlæg [26] i nogen Retning, men det her er da ligegodt en Gave.

(123)

HAASE: Engang imellem undres jeg paa, Niels, om du er saa dum, som du lader til — eller over al Maade forslagen.[27]

(124)

NIELS EBBESEN: Hvad falder?[28]

(125)

HAASE: Nu mangler det bare, at du vil forsikre mig om, du ogsaa vil stille dette Kunstværk op paa aaben Mark.

(126)

NIELS EBBESEN: Ja, naturligvis. Hvorfor ikke?

(127)

HAASE: Ved du ikke, hvem der er Herre her i Landet, Mand?

(128)

NIELS EBBESEN: Herre og Herre! Jeg er ikke vant til, at vi har nogen Herre.

(129)

HAASE: Saa maa du vænne dig til det nu. Grev Gerhard er brudt op fra Holsten med 10000 Ryttere

(130)

NIELS EBBESEN: Naa, ja, hvad saa? Han bryder jo altid op et eller andet Steds hen.

(131)

HAASE: Hør nu her, Niels! Jeg taler til dig som det, jeg er: en dansk Mand, dansk lige fra min Storetaas Negl og til Kernen af min Sjæl. Du ved saa godt som jeg, hvad vi her i Danmark har været igennem de sidste Aar. Kong Christoffers Styre var een bundløs Uduelighed. Du husker den Aften, jeg kom til dig, vi sad her omtrent paa samme Plet, og du gav mig Ret og var enig med mig i, at Kongen maatte forjages.

(132)

NIELS EBBESEN: Nej, Svoger Haase, nu husker du fejl. Jeg indrømmede dig mangt og meget af, hvad du sagde. Men da du nævnede Planer om at søge Hjælp hos en fremmed Magt...

(133)

HAASE: Fremmed Magt! fremmed Magt! Hvor fremmed er Holsten for Danmark? Nuvel, Grev Gerhard hjalp os. Vi slap af med Udueligheden, selv om det kostede Blod ...

(134)

NIELS EBBESEN: Det skal Gud vide, det gjorde. Jeg brugte mit Sværd en eneste Nat, saa jeg ikke skøtter [29] om at bruge det mer.

(135)

HAASE: Vi faar ingenting gratis i Verden. Og vi fik bedre Tilstande. Du har ogsaa nydt godt af dem. Men hvad fik Grev Gerhard? Daarlig Løn for sin Redebonhed. Nu spanker den Kokkylling til Niels Bugge aabenlyst rundt og galer imod ham paa hver Herregaardsmødding. Vort ulykkelige, splittede og endnu forarmede Land styrer igen mod en Afgrund. Grev Gerhard vilde ikke være den Mand, han er, om han ikke forekom Ulykken. I Spidsen for sine Ryttere med al moderne Udrustning gaar han nu op gennem Jylland. Modstand er aldeles haabløs. Den, der trods al sund Fornuft forsøger det haabløse, lader han sine 40000 Hestehove trampe til blodigt Støv. Men den, der strax slutter sig til ham, skal modtage hans Naade.

(136)

NIELS EBBESEN: Naa.

(137)

HAASE: Niels! jeg venter en stor og lykkelig Tid for vort Land. Orden, Fasthed, Styrke, økonomisk Opgang, ærefuld Medvirken til Opbygning af et Storrige. Jeg ikke blot venter det, jeg ved det. For jeg kender Manden. Jeg har lagt min Haand i hans Haands Jerngreb, jeg har set ind i Gløden i hans Øjnes Mørke. Den Mand er uovervindelig. Og selv overvinder han alt. For han er den nye Tid.

(138)

NIELS EBBESEN: Og nu kommer du altsaa til mig, for at jeg skal erklære: Jeg slutter mig ogsaa til denne — nye Tid?

(139)

HAASE: Ja, det gør jeg, Niels. Din Gaard er ikke stor, din Æt ikke udbredt, du træder aldrig op, og dog er der noget ved dig, som gør, at Folk spørger: "Hvad siger Niels Ebbesen?" Derfor er jeg kommen først til dig — og jeg er sikker paa, du ved, hvad Svar du skylder baade dig selv og dit Land.

(140)

NIELS EBBESEN: For 2 Aftener siden gik Niels Bugge sammen med mig over Markerne og forklarede mig, at jeg skulde gaa med ham, naturligvis ogsaa for Fædrelandets Skyld. Og ved du, hvad jeg svarede ham?

(141)

HAASE: Jeg kan regne det ud.

(142)

NIELS EBBESEN: Jeg svarede ham: Niels Bugge, hør, der leger mine Børn nede ved Aaen; og derhenne gaar mine Karle og slaar Aarets første Korn; til den anden Side kan vi se ned gennem Dalen; dèr ligger mine Fæsteres [36] smaa Hjem, deres Børn leger ogsaa ved Aaen, og de selv er ogsaa ude at slaa deres første Korn. Se, Niels, Krig kan betyde saa mange Ting, noget med Ære og Storhed og Nytids Skabelse, det ved jeg nok; men den betyder i hvert Fald, Niels Bugge, sagde jeg, at jeg og mine Fæstere skal have Arme og Ben hugget af og aldrig kommer til at gaa bag Plov eller Le mer, at vore Hjem gaar op i Luer og vore Kvinder og Børn maa løbe over i Skoven og gemme sig blandt Ulvene i Haab om, at de er menneskeligere end Menneskene. Du er ung og synes, jeg er fejj og Forræder. Kald mig det kun. Men alt, hvad der har med Krig at skaffe, skyr jeg og flyr jeg, saalænge jeg bare kan. Præk for mig til Dommedag, giv mig alle gode Grunde! jeg har kun eet Svar: jeg holder mig udenfor.

(143)

HAASE: Du tænker kort, Svoger. Du taler om Hjemmenes Bevarelse; det kan kun ske paa een Maade: ved et fast Styre i Landet.

(144)

NIELS EBBESEN: Og altsaa — for at faa dette faste Styre, der kan bevare Hjemmene, skal Hjemmene ødelægges — nej, Svoger Ove, vel er jeg ikke stiv i Hovedregning, men det Stykke, kan jeg se, gaar ikke op.

(145)

HAASE: Saa maa jeg gribe Sagen an paa en anden Maade ...

(146)

NIELS EBBESEN: Nej, lad nu være med at gribe mere an. Jeg har talt meget længere, end det er min Vane, og trænger til et hjemmebrygget Krus Øl. Følg med ind!

(147)

HAASE: Der er ikke noget, der hedder "Udenfor" længere. Jeg rejser ikke fra Gaarden, inden jeg har klart Svar fra dig: er du med ham eller mod ham? Efter alt, hvad jeg har udviklet for dig, regner jeg som sagt med, at Svaret ikke falder dig svært.

(148)

FRU GERTRUD (er for længe siden traadt ind med mere Tøj, hun hænger til Tørre; da hun er færdig med Ophængningen, begynder hun atter at tage det ned): Det regner jeg ogsaa med. (Begge, der slet ikke har set hende, farer sammen.)

(149)

NIELS EBBESEN: Jeg kommer ikke meget i Kirke, den ligger for langt væk, og maaske er Lysten for ringe. Men jeg hørte engang et godt Ord deroppe: Hvo[37] der griber til Sværd, skal omkommes ved Sværd.[38]

(150)

HAASE: Det Svar er intet Svar.

(151)

NIELS EBBESEN: Jeg har ikke bedre.

(152)

FRU GERTRUD: Saa skal jeg svare for min Mand.

(153)

HAASE: Nej, Gertrud, det er ikke dig, jeg spørger. Jeg kender dit Sind og kan nok se paa dig, at nu skal Stigbordet [39] trækkes op. Du skulde huske paa, at ingen var hvassere [40] til at laste Kristoffer end du.

(154)

FRU GERTRUD: Kristoffer var ringe nok, men han var dansk.

(155)

HAASE: Dansk mig her og dansk mig der. Vil du hellere regeres af en Usselryg, blot han er dansk, end af den fødte Hersker, om saa ogsaa han er født en Fods Længde paa den anden Side Grænsen.

(156)

FRU GERTRUD: Ja, Ove Haase, jeg vil hellere have det usselt paa Dansk end leve højt som Slave for Fremmede.

(157)

HAASE: Er din Kones Ord ogsaa dine, Niels?

(158)

FRU GERTRUD: Jeg redte Seng op til dig, strax du kom. Men du skal aldrig sove i nogen af mine Senge mer. Vi har en Køter, der logrer for Ulvene og gnaver Aadslerne, som de levner — den kan ligge i den Seng i Stedet for dig.

Vi springer frem til scenen i tredje akt, hvor Niels Ebbesen opgiver sin neutralitet

---

(327)

LORENTS: Vent lidt! Lad mig varme mig lidt. Jeg kan ikke tale. Halsen er frosset til paa mig. Ah, der er Øllet. Ah! Ah! Ah! nu kommer det! Nu skal I faa novum ex Africa. Narrata refero.[71] Jo, ser I, i Forgaars strax efter Messen...

(328)

NIELS EBBESEN: Ho!

(329)

LORENTS: Gudfrygtig er han som bare Fanden. Le ikke af det. Det er Storforbrydere altid. De har saa grov en Byrde af Misgerninger, at ingen Menneskeryg kan bære den. Derfor anskaffer de sig en Gud at læsse den paa. Skaal!

(330)

NIELS EBBESEN: Jeg vil sætte Pris paa, om I uden al Fabuleren vil berette mig, hvad der er sket.

(331)

LORENTS: Sket? Ingenting. Bare det, at hvis nogen i Dag tilbyder mig Danmarks Rige for en Toskilling, saa svarer jeg: "Skidt! jeg giver 1/2." Og saa har jeg endda forkøbt mig.

(332)

NIELS EBBESEN: Hvor er han da nu?

(333)

LORENTS: I Randers, min kære, og rask nok til, at i næste Uge begynder han Felttoget, Sygdommen afbrød ham i. Danmark inddeles i to Kategorier, den, der bliver en rygende Askehob, og den, der slikker hans Rumpe.

(334)

NIELS EBBESEN: Det er dog sagt mig, at flere af hans Lejetropper er stukket af under hans Sygdom.

(335)

LORENTS: Tropper kan han skaffe sig, saa mange han vil.

(336)

NIELS EBBESEN: Hvordan?

(337)

LORENTS: Ja, nu f. Ex. alt vaabenført Mandskab fra Nørreris er beordret at møde i Randers. Det tæller altsammen, ikke sandt? Her er nok faldet en Blomst paa Gulvet.

(338)

NIELS EBBESEN: At møde — mine Folk — hvad skal de der?

(339)

LORENTS: Ja, kan han skaffe Kyllingesteg og Jordbær saa tidligt paa Aaret, saa skal de vel sagtens trakteres med det. Han er jo saadan en naadig og gæstmild Natur.

(340)

NIELS EBBESEN: Hvad er det for Ulykkesbudskaber, I vælter ud over mig?

(341)

LORENTS: Ulykke — naa ja. Tak I jer Gud, at I ikke selv skal møde i Randers!

(342)

NIELS EBBESEN: Ja, det er jo i hvert Fald et Lyspunkt. Men mine Folk derhjemme — kan han tænke paa at indrullere dem i sin Hær? Kan han tænke paa at tvinge dem til at bære Vaaben paa deres egne? — Nej. Nej!

(343)

LORENTS: Hvad vil I?

(344)

NIELS EBBESEN: Jeg maa hjem og tale med dem. Jeg maa ride strax.

(345)

LORENTS: Det vil jeg meget fraraade Jer.

(346)

NIELS EBBESEN: Hvad skal det sige?

(347)

LORENTS: De er vrede paa Jer, Niels Ebbesen.

(348)

NIELS EBBESEN: Vrede? Paa mig?

(349)

LORENTS: Fordi I har frataget dem deres Vaaben.

(350)

NIELS EBBESEN: Hvad skulde de med Vaaben? Lade sig hugge ned til ingen Nytte?

(351)

LORENTS: Nu skal de til Randers og lade sig hugge ned til Nytte for Greven.

(352)

NIELS EBBESEN: Jamen, hvad gør de, hvad siger de, hvad vil de?

(353)

LORENTS: Jeg har været hos dem og prøvet at trøste dem. De tør ikke andet end lystre. De ved, at de færreste kommer tilbage, og de, der kommer tilbage, mangler Lemmer og Ansigt og Sjæl. Vrag og Ulve er Landets Fremtid. Ja, det er en interessant Tid, vi lever i. Der sker da noget. Man keder sig i hvert Fald ikke.

(354)

NIELS EBBESEN: Hvad er I for et Menneske? hvorfor sidder I der ved Ilden og hygger Jer ved at remse al den Elendighed op?

(355)

LORENTS: Kan I ikke lide, jeg savler lidt Slim paa Jer, Hr. Niels? Synes I, I er bedre værd? Saadant et Mandfolk som Jer har Vorherre skabt til en Stridshandske, og saa har I selv lavet Jer om til en Vante. Al jer Palaver [72] om Fred. I har været saa fredsæl,[73] at jeg tit har tænkt: den Mand har Englefjer paa Hjernen. Nu ser I selv, at med Jer Skikkelighed har I forraadt alt det, I just vilde frede om, og bragt os derhen, hvor I nødigst vilde.

(356)

NIELS EBBESEN: Kunde jeg have slaaget Grev Gerhard?

(357)

LORENTS: Nej, men I kunde give et Exempel. Naar een Mand rejser sig, saa rejser flere sig. Til sidst staar de alle op. Lad ham rykke frem mod Ribe og indtage Ribe, med svære Tab gaa til Kolding og kæmpe sig Staden til, trænge sig frem til Skanderborg, lægge sig foran Aarhus og blodigt storme den, slæbe sig op til Randers og ogsaa naa derind — saa har han forblødt sig, færdig, skovl Jord paa ham! Ikke I, men Jert Exempel kunde have besejret den Onde. Men det har Fanden, har det, og derfor er det, jeg spytter paa Jer.

(358)

NIELS EBBESEN: Har I Raad til at spytte?

(359)

LORENTS: Hvad kender I til mig? tror I, jeg har en vaagen Time i Døgnet, jeg ikke spytter paa mig selv? over at jeg ikke forlængst har krænget denne sorte Narredragt af mig og i Stedet er trukket i ærlig Rustning. — — Jeg var ung Præst, da Gerhard første Gang gik op gennem Jylland. Hvor jeg kom, laa Børn døde af Sult og Forladthed, kravlende Kvinder nedtrampet af Heste, vrælende og bandende lemlæstede Mænd. Og alle disse Ofre forgæves. Uretten gik fra Sejr til Sejr. Jeg skulde rundt med Hostien [74] og Trøstens Ord om Guds Kærlighed. Gud! Kærlighed! — Jeg var ung og hudløs, hvordan skulde jeg holde ud? Jo, for Satan var ogsaa til i andet end Mord og Brand. Han gemte sig i Ølankrene og kom rislende ud som en Kilde med Fred og Glemsel. Men de andre Præster saa ondt til mig, og Biskoppen truede mig, disse renlivede Sandhedstjenere, der krøb for den Onde "Eders Naade", "Eders Naade"! og talte med dobbelte Tunger. Og naar jeg stod for Alteret, frygtede jeg for Retten af den Gud, jeg kun havde set fra Vrangen, frygtede i min egen Synd og i min Kirkes Nedværdigelse. En Aften, jeg vendte mig om — hvem saa jeg

dernede i min Landsbykirke? der sad Han selv med sin Stab paa forreste Bænk. Og med eet fyldte Guds Aand mig. Jeg rankede mig foran Alteret, saa godt jeg kunde det, paa mine slatne Ben, med min øllede Vom. Jeg følte, at nu, i dette Nu, var jeg, Fyldebukken, midt mellem alle Landets dydige Præster ene værdig til at staa i Guds Tempel. Saa tog jeg til Orde, og tordnende ned i Kirken raabte jeg alle Guds Forbandelser over den, der med Løgn og Blod ophøjer sig selv og forarger de Smaa og gør sig selv til Gud. Jeg rystede mine knyttede Næver og raabte: "Over ham, Spotteren, Gudsforagteren, den evige Straf og Vrede." Saa vaklede jeg om bag Alteret og ventede paa rystende Ben. Men stærk i Aanden. Lykkelig. Mit Liv havde faaet Mening. For denne ene halve Times Skyld var jeg undfanget [75] i snavset Lyst, født af begærlig Armod,[76] uddannet i Aandløshed og Nonsens og slæbt gennem Uhumskhed og Kval. Jeg hørte hans Skridt, han nøjedes ikke med at sende Krigsfolk om efter mig, han kom selv, og jeg følte et Smil om min Mund. Saa stod han der, satte sine ulmende Øjne paa mig og sagde: "Han taler godt; det var opbyggeligt[77] igen at høre Sandheden have sit fulde Mæle." Og nikkede og gik. Og der stod jeg. Saa mægtig er altsaa Løgneren, at selv Sandheden har den Raad til at skulderklappe og lade løbe frit omkring.

(360)

NIELS EBBESEN: Og hvad saa?

(361)

LORENTS: Saa ikke mere. Saa var der lybsk Øl og Tøse igen.

(362)

NIELS EBBESEN: I siger, I har engang oplevet, vi gjorde Modstand. Og da saa I kun Djævelen omkring Jer.

(363)

LORENTS: Da saa jeg ham i Ulveskind. Nu ser jeg ham i Faareklæder. Lige prægtig uimodstaaelig. Nuvelde — Djævelens Skaal.

(364)

NIELS EBBESEN: I talte til ham! I talte til ham. Men talte I rigtigt til ham?

(365)

LORENTS: Nej. For jeg talte med Tungen her. Og der er kun een Tunge, hvis Sprog han forstaar. Og det er Sværdets. Og det er for sent nu. Gud naade os arme, det er i al Evighed blevet for sent.

(366)

NIELS EBBESEN: Jeg tror ikke...

(367)

LORENTS: Hvad tror I ikke?

(368)

NIELS EBBESEN: Jeg tror ikke, jeg lader mine Folk rejse til Randers.

(369)

LORENTS: Haha, naa ikke! hvor lader I dem saa rejse hen?

(370)

NIELS EBBESEN: Jeg — jeg tager selv derind.

(371)

LORENTS: I?

(372)

NIELS EBBESEN: Jeg vil prøve at tale med ham.

(373)

LORENTS: Jasaa! Hahaha!

(374)

NIELS EBBESEN: Og hvis I har Ret — hvis det viser sig, at han slet ikke forstaar — —

(375)

LORENTS (hans Latter dør, da han ser paa Manden): Hvad — hvad saa?

(376)

NIELS EBBESEN (ser til Siden):

(377)

LORENTS: Menneske, hvad er det, I tænker paa?

(378)

NIELS EBBESEN (svarer ikke):

(379)

LORENTS (tørrer den kolde Sved af Panden):

(380)

NIELS EBBESEN: Ja.

(381)

LORENTS: Niels Ebbesen, saadan noget lader sig ikke gøre mer. Det var bare i det gamle Testamente — — i gamle Røverbøger. Nej, nej! Og hvordan vil I gøre det? Han tager ikke imod Jer. Bevæbnet lukker han Jer aldrig ind.

(382)

NIELS EBBESEN: Ja.

(383)

LORENTS: Hr. Niels, før I beslutter det, beder jeg Jer at betænke — — —

(384)

NIELS EBBESEN: Jeg har besluttet det

(385)

LORENTS: Jasaa. Ja. Jasaa.

(386)

NIELS EBBESEN: Man gaar jo og venter, Frugten skal falde ned af sig selv. Og nu han blev syg, nu tænkte jeg — — — men det varer for længe med at vente og vente. Nu faar vi ryste Træet. — Hvad er det? Spøger det her? (Døren er gledet op. Som et Tog af Skygger kommer hans Folk ind fra Mørket. Nogle Kvinder er med, ingen græder og ingen taler. Heller ikke Niels Ebbesen ved noget at sige. Der opstaar en Stilhed af Fortvivelse og Smerte.)

(387)

DEN GAMLE BONDE (træder endelig frem): Ja, Hr. Niels, vi vilde bare — vi kommer bare for at — — (Gaar i Staa. Da begynder et Par Kvinder at hulke og kærtegne deres Mænd.)

(388)

EN KARL (træder resolut frem): Farvel, Husbond.

(389)

NIELS EBBESEN: Dreng, hør her! Tag hjem og bliv i jere Huse i Nat. Jeg rider selv til Greven.

(390)

FOLKENE: Til Greven? Husbond? Alene?

(391)

DEN GAMLE: Har han sendt Bud efter dig?

(392)

NIELS EBBESEN: Nej, Troels, jeg kommer ubuden.

Vi springer frem til opgøret med Grev Gerhard i fjerde akt

---

(529)

NIELS EBBESEN (ind med 2 Mand): Jeg er Niels Ebbesen, Man vilde ikke lade mig ind. Jeg beder Jer undskylde, at jeg benyttede mig af en Spøg.[89]

(530)

GERT: Aha! saa du er Niels Ebbesen. Jeg ved, hvad du kommer for. For Almisse,[90] for at tigge dig dine Folk fri. Jeg svarer dig: de skal stilles paa de farligste Poster; ikke en skal slippe levende hjem; du skal leve og se; ene af den Grund hænger jeg dig ikke i Galgen. For ellers —

(531)

NIELS EBBESEN: Hr. Greve, Tyve og Skælme kan I — —

(532)

GERT: Jeg er ikke vant til at afbrydes. Ser du, Niels Ebbesen, du er i mine Øjne Mønsteret paa dit Folk. I beherskes af denne svinske Tankegang, at alting kan gaa af sig selv. I vil klare jer ved at gaa udenom, ved at holde jer udenfor, I afskyr Kamp for det store, men er lystne nok til Kiv i det smaa, uden Sammenhold, uden Alvor, madkære, selvglade — intet Folk i Verden er mere modsat mig og mit. I har duet engang, men det var bespotteligt, om I af den Grund fik Lov at

beholde det skønne Land, I forlængst har vist jer uværdige til. Nævn mig een virkelig Vilje, peg paa een dristig Daad. Nej; I er forbi. Gud har lagt det i mine Hænder at kaste jer Grav.

(533)

NIELS EBBESEN (stønnende af Vrede): Med hvad Ret gør I, en Fremmed, Jer til Dommer over vort Folk?

(534)

GERT: Med den Ret, at jeg har betvunget jer. Den, der sejrer, har Ret.

(535)

NIELS EBBESEN: Nuvel — I bad om en dristig Daad ...

(536)

GERT: Og det er den, du dukker op for at vise mig! Jo, jeg saa nok, da du tren [91] ind, hvordan den onde Samvittighed i dine Faareøjne skelede hen til mit Hovedgærde, hvor de har fortalt dig, mit Sværd har sin Plads. Mig, Grev Gerhard af Holsten, mig, i hvem Gud bor, vilde du, Niels Ebbesen Dansker, liste dig op og give Døden. Haa, jeg maa le. Se saa her! her sidder jeg vaabenløs, kun i Natdragt, og der er mit Sværd, saa tag det, tag det, tag det, vis os din Daad.

(537)

NIELS EBBESEN (trækker et kort Slagsværd frem fra Kappen): Jeg behøver ikke at laane. Jeg har mit eget!

(538)

GERT: Hvad er det? Har jeg ikke forbudt —? Hvordan kommer en Mand med Vaaben herind? Ud med ham!

(539)

HAASE: Niels, skynd dig herfra!

(540)

NIELS EBBESEN: Bland dig ikke i vor Sag, Ove. Vi er i Slægt, du og jeg.

(541)

HAASE (griber Gerts Sværd): Men han er min Herre. (Anfalder ham.)

(542)

NIELS EBBESEN (værger for sig): Saa gaa da din Herres Vej. (Hugger ham ned.) Herhid, mine Karle! for nu maa det ske.

(543)

PRÆSTER OG RIDDERE: De er flere. Til Vaaben! Til Flugt! (Alle ud.)

(544)

GERT (har søgt at gribe Sværdet fra den døde Haase; det mislykkes): Niels Ebbesen! Man kan ikke —! Det er Stimandsvis. Du baader [92] ikke din Sag ved det. For dig selv bliver det Stejle [93] og Hjul.

(545)

NIELS EBBESEN (gaar frem imod ham):

(546)

GERT: Se ikke paa mig med de Ulveøjne. Der kan mægles. Lad Niels Bugge mægle imellem os. Betænk, jeg er fremmed og syg og værgeløs. Med hvad Ret — — —

(547)

NIELS EBBESEN (løfter Sværdet): Retten har den, der sejrer.

(548)

VITINGHOFEN: Jeg kommer. Eders Naade, hold ud. Nu er jeg her.

(549)

GERT: Vitinghofen! Gud være lovet. Stik ham! bagfra! stik! (Niels Ebbesens Mænd hugger Vitinghofen ned.) Niels Ebbesen, jeg rejser fra Danmark i Morgen.

(550)

NIELS EBBESEN: Nej, I faar undskylde mig, men — I rejser fra Danmark nu.

(551)

EN AF NIELS EBBESENS KARLE: Husband, de lader Trommerne gaa.

(552)

EN ANDEN: Men Trappen er endnu fri.

(553)

NIELS EBBESEN: Ja, ja, jeg kommer, jeg kommer. (De river ham med sig ud.)

(554)

GERT: Det var bare en Rift. Det betyder ikke. Tak, Herre! jeg vidste, du skærmer mig. Hvorfor bliver her saa mørkt? Hvorfor kommer ingen til Hjælp? Ikke ene i Mørket. Hjælp! hjælp! hjælp! Bare en Rift. Hahaha, den Nar! tro, han kan udslette mig! Mig kan ingen dræbe. Jeg er evig — evig som Mørket — dette Mørke, jeg synker i...

Vi springer frem til slutningen i femte akt.

---

(595)

NIELS EBBESEN (rejser sig fra Grøftekanten): Landsmænd! Der skal komme en stor Fredens Dag engang — den tror jeg paa og vil jeg tro paa — da vi og vor Nabo lever Side om Side hinanden til Gavn. Derfor skal begge vore to Folk bestaa. Og derfor lover jeg jer, at jeg ikke vender hjem til min Plov og mine Børn — — (Han standser og ser paa)

(596)

FRU GERTRUD (der griber sig til Hjertet. Saa smiler hun til ham og nikker): Ja, Niels.

(597)

NIELS EBBESEN: — — før vi har jaget alle dem, der vil vor Undergang ned over Grænsen eller ned under Jorden, hvor de nu helst selv vil. For frie maa vi være for at leve.

(598)

DEN GAMLE BONDE TROELS: For denne Dag vil Danmark takke Gud til alle Tider. Han lønne dig, Niels Ebbesen. Vi kan ikke.

(599)

NIELS EBBESEN (tager sin Hustru ind til sig): Jeg har faaet Løn nok, Troels, den bedste af alle, at mine Børn kan voxe op og være Danske.

Artikel af Kaj Munk

Hilsen fra Vedersø

Vedersø P g d., i Maj 1942.

Man har bedt mig byde Russerne velkommen.

Velkommen da! Til hvad? Bare jeg vidste det. Til en modbydelig og beskidt Tid, ja, netop.

Hvad vil I, Russer? Studere, nyde jer Ungdom, danse lidt, solde lidt, tage jer Eksamen, se at faa jer et Embede — og en Kone — og op til 2 Børn. Altsammen udmærket! mere eller mindre! især noget af det mindre!

Hængehoveder skal I ikke være. Men Pjattehoveder endnu mindre.

Og er det sandt, at det er en modbydelig og beskidt Tid, I bliver Russer i, saa er der jo saa meget desto mere Brug for jer, for alle dem af jer, der vil smøge Ærmerne op over Albuerne og tage fat.

Der trænges nemlig til Storvask i gamle Danmark.

Ja, hvad kan vi gøre ved det? Og alle fortæller jo, at Tiden til Storvask slet ikke er inde hersteds nu.

Det er rigtigt. Men ved I, hvad min Mor gjorde, nogen Tid inden hun vaskede? Hun satte i Blød.

Kære Kammerater, det skal I være med til! Der er en Masse Forhold herhjemme, der skal sættes i Blød. Og her er en Del Personer, hvem Tiden er inde til at faa sat i Blød.

I ved, vor kære Konge utrættelig maner os til Sammenhold. Men I ved ogsaa, at han ikke mener Sammenhold om hvadsomhelst og med hvemsomhelst.

— Og naar saa Tiden kommer til Storvasken, saa skulde vi jo være rede til at tage fat og lægge ud med Gaapaahumør. Og skulde nogen af os blive slaaet ihjel i Vaskemaskinen — naa,

ja, jeg er ikke Ynder af store Ord — men i Guds Navn, det maa vi jo ogsaa kunne ofre for vore dyre danske Arv.

Hvorfor skulde vi være ringere end dem, der er ringere, end os?

»Og dermed Gud befalet! Haand paa Værket lagt!«

Kaj Munk.

(i »Akademisk Tidsskrift«)

„Jyllandsposten“, den 5. November 1939.

3 digte med Kaj Munk og modstand

Mester med den tunge Tornekrone

Mester med den tunge Tornekrone,
jeg kan ikke følge efter dig,
naar en Præstegaard, en venlig Kone
og to raske Drengelokker mig.

Mester med den tunge Tornekrone
havde blot du været Jordens Gæst
for at læge, frelse og forsone,
var det ingen Sag at være Præst.

Men naar nu² den tunge Tornekrone
og de mørke Blodspor til din Grav
og din Tales smertedybe Tone
vidner, at du også stiller Krav.

Mester med den tunge Tornekrone,
"følg mig, følg mig", var dit Bud, din Bøn.

---

² Efter Kaj Munks død cirkulerede dette digt i en udgave dateret 29.12.1943 med titlen "Hjælp mig at følge dig-", hvor ordene *nu* og *naar* er byttet om.

Jo, men se dog fra din Ærestrone,
hvor din Faders skønne Jord er skøn.

Mester med den tunge Tornekrone:
"Hvo sit Liv vil bjerge, naar det ej!"
Hjælp mig da trods Præstegaard og Kone,
ja, selv Drengene at følge dig.

Vort danske kald

Nu kræver Danmark af os vi er stærke
så aldrig frygt og tvivl får overhånd.
Alt, hvad der truer os, skal få at mærke,
at stærkere end alt er endnu ånd.
Kun mod og trods og styrke vil vi øse,
hvor storm og hav slår over kysten ind.
Er vi kun få og små og våbenløse,
des mere vil vi ruste vore sind.

Nu kræver Danmark af os, vi er stærke,
tro mod den røst, der er vort danske kalds.
Lad overmod og lad forsagthed mærke,
at dansken endnu aldrig var til fals.
Lad "guldet" lefle og lad sværdet true!
Kun ét svar kender vi, og det er nej!
Det hvide offertegn i blodets lue
har gennem syv århundred vist os vej!

Nu kræver Danmark af os, vi er stærke.
Lad kun akkordens yngel falde fra!
Fast fylker sig om Dannebrogens mærke
det folk, der gav sin mor sit fulde ja.
Vort dyre land, vort stolte gamle rige,
i ny tids forår bærer vi dig ind.
Lad stormen stinde sig og havet stige!
Des mere ruste vi de danske sind.

DANMARK, VORT LIV

Danmark, besudlet og bundet!
vi her har svoret en Ed:
aldrig at unde os Fred,
før vi dig atter har vundet
renset og fri.

Derhen hvor du os befaler,
gaar vi dit Ærind for Gud.
Een kun kan give os Bud.
To er de Sprog kun, vi taler:
Taushed og Dansk.

Glemmer en, hvad han dig pligter,
saa han for fremmedes Pisk
krummer sig feyg eller grisk —
Sønnen, der Moderen svigter,
skyer vi som Pest!

Danmark, din Frihed og Ære
sværger vi tause vor Ed.
Frem til den sejrrige Fred
gennem vor Død vi dig bærer,
Danmark, vort Liv.